

Als 't danst ...

De dans als metafoor voor lichamelijke in religie

Als 't danst, wat danst er dan? In welke zin kan, vanuit kernthema's uit het eigen onderzoek gereflecteerd worden op de dans als metafoor voor lichamelijke in religie, of in religies? Schrijven over de dans lijkt een engagement te vragen van de hele mens – lichaam en geest. Dat laat niemand onbewogen.

In mijn boek *Een prachtige dans* (2017) vergelijk ik de gespreksvoering in de geestelijke hulpverlening (verstaan als generiek proces) met een dans: een heen en weer bewegen van twee of meer partners die elkaar naderen en weer afstand nemen, waarbij er ook iets in hen zelf gebeurt. Door de dans komen ze zichzelf naderbij of raken ze juist van zichzelf verwijderd. Drie *founding fathers* op dit gebied laat ik aan het woord, die elk vertrouwelijkheid nastreven in hun omgang met de ander: Carl Rogers, Martin Buber en Henri Nouwen. Ik presenteer hun theoretische visies op afstand en nabijheid en ga, in het verlengde daarvan, na wat die voor geestelijk hulpverleners van vandaag betekenen in termen van overdracht en tegenoverdracht in de gespreksvoering.

De dans in mijn boek functioneert als een metafoor, dat is: als een beeld voor de dynamiek in het contact tussen helper en hulpvrager. Dat beeld is krachtig genoeg om ook op andere werkvelden toegepast te worden: dat van pastoraat, (praktische) theologie en religie-

wetenschap. Boektitels als *De goddelijke dans* van Richard Rohr (2017), *Dialogo, dans en duel* van Kees van Ekris (2022) en *Samen dansen in de kerk* (2013) van Almatine Leene, met wie in dit nummer een interview is opgenomen, getuigen onder andere van die kracht.

Spannend wordt het, als de dans als metafoor voor lichamelijke in religie wordt opgevat. Spannend, omdat lichamelijke in religie een ambivalente verhouding hebben. Enerzijds zien we het plezier, de speelsheid en de extase van de dans in rituele expressie. Anderzijds het gevaar voor zinnelijkheid, zelfverlies en grensoverschrijding. Die ambivalentie maakt de dans tot een uitermate geschikte insteek om naar lichamelijke in religie te kijken.

De uitdaging waarvoor de auteurs van dit nummer gesteld worden, is dan ook om de vraag te onderzoeken: 'Als 't danst, wat danst er dan?' In welke zin kan, vanuit kernthema's uit het eigen onderzoek gereflecteerd worden op de dans als metafoor voor lichamelijke in religie? Of liever: in religies, want de auteurs benaderen het onderwerp vanuit verschillende

< [ArteGanza, Amersfoort](#)

wereldgodsdiensten en perspectieven: de kunst, soefimystiek, Indiase tempelrituelen, christelijke sacrale dans, filosofie, cultuurwetenschap en geestelijke begeleiding. Uit alle bijdragen spreekt een grote betrokkenheid bij het thema. Schrijven over de dans lijkt een engagement te vragen van de hele mens – lichaam en geest. Dat laat niemand onbewogen. Met trots presenteer ik u de invulling die de auteurs, ieder op eigen wijze, aan de onderzoeksvraag gaven die hun gesteld werd.

Overzicht van de bijdragen

In haar bijdrage 'Opgetild door dans. Transcenderende ervaringen van een inclusief dansgezelschap' definieert **Tineke Abma** dans als een 'betekenisvolle, belichaamde ervaring die een intensivering teweegbrengt, de mens uit de alledaagsheid trekt en bezieling geeft'. Zou de dans een metafoor kunnen zijn voor de belichaamde dimensies van spiritualiteit en religiositeit, is de vraag die zij verkent. Daartoe maakt ze gebruik van een empirische studie die ze met oud-balletdanseres Anna Carapellotti en een groep dansers uitvoerde naar de betekenis van de dans voor mensen met de ziekte van Parkinson of Multiple Sclerose (MS). In samenwerking met de deelnemers komt ze ten aanzien van de waarde van de dans tot drie op ervaring gestoelde hoofdthema's, die ze toelicht: ontsnappen, uitbreiden en omarmen. De kern van haar betoog is dat de dans als metafoor voor een spirituele, religieuze ervaring wijst en toont dat die zowel belichaamd als geestelijk is.

In 'De dans van de soefi' stelt **Inigo Bocken** de vraag of de brede fascinatie voor de met 'universele liefde' geassocieerde omwente-

lende dansbewegingen van de derwisj een projectie is van iets wat we in deze tijden van voortschrijdende secularisering zelf bedacht hebben om de door een gebrek aan binding aan een spirituele traditie ontstane leegte te compenseren. Of laat de wervelende derwisj juist zien hoe we met 'theologische' inhouden kunnen of zelfs moeten omgaan in het concrete leven? Een terugblik op de geschiedenis van het soefisme, een bespreking van dichter en denker Rumi en enkele persoonlijke herinneringen aan ontmoetingen met soefimeesters in het huidige Soedan leiden tot een aantal algemene conclusies over de betekenis van de verhouding tussen mystiek en theologie vanuit de praxis van de soefidans.

Kitty Bouwman gaat in 'Een nieuwe kans voor de rituele dans ...?' op zoek naar de rituele functie van de dans in het christendom. Daartoe wendt ze zich eerst tot de Bijbel – het Eerste en het Tweede Testament – en de geschiedenis van het christendom: van het vroege christendom via de Middeleeuwen naar de Reformatie en de Moderne tijd. Vervolgens noemt ze verschillende vormen waarin de rituele dansen in de Bijbel en de christelijke geschiedenis zijn beschreven (cirkel, spiraal en labyrint) en verkent ze de rituele functie van de sacrale dans waarin deze vormen gevonden worden. Ze sluit af met een bespreking van de rituele functie die de dans kan bekleden in liturgie, verstaan als 'beweging die van God uitgaat naar ons en ons antwoord daarop: de beweging van ons uit naar God toe'.

Paul van der Velde gaat in zijn bijdrage 'De dans van de devadasis' in op rituele transformerende vermogens die aan de

traditionele tempeldanseressen in Zuid-India werden toegeschreven en beschrijft hun bijzondere positie binnen het hindoeïsme. Na te hebben aangegeven wie de devadasis waren, zet hij uiteen hoe hun dans te maken had met de regulering van processen in de kosmos en de tempel langs drie assen: die van de tijdgebonden wereld tegenover de tijdloze wereld, van rein tegenover onrein, van gelukbrengend tegenover ongelukbrengend. Door schaduwkanten aan het systeem van de devadasis kwam hun dans in een verdacht daglicht te staan, maar werd in de twintigste eeuw 'gered'. Ze gaat dus voort, zij het als podiumkunst en 'gespiritualiseerd'.

De invalshoek van **Rico Sneller** is een filosofische: in 'Ballet van schaduw naar licht. Dans als houvast van religie' reflecteert hij op de betekenis van dans voor religie. Zijn doel is om te laten zien dat de dans in het hart van religie 'explosief materiaal' vormt, omdat ze uitdrukking van beleving is en het onderscheid tussen lichaam en ziel in verwarring brengt. Dans, met psychoanalyticus Henry Bauchau beschouwd als 'opwaarts gerichte hoop van de beweging', beziet hij vanuit poëzie van de Frans-Libanese dichteres Nadia Tuéni en twee Duitse denkers, Ludwig Klages en Hermann Friedmann. Zijn stelling is 'dat de dans een oerbeweging probeert mee te voltrekken die door discursief, doctrinair denken – en wellicht ook door liturgie – al gauw wordt gedwarsboomd. In zoverre een dans een eigen richting volgt, een vorm uitbeeldt en een lichaam tot leven wekt, kan ze religie en filosofie wenken geven die voorkomen dat ze dichtslibben tot een gesloten systeem'.

In 'Een dartel ding met een oude droefheid'

onderzoekt **Barbara Zwaan** de dans als metafoor voor spel in de geestelijke hulpverlening. Wat is de dans, opgevat als spel, en wat zijn de kansen en risico's van lichamelijke in het spel van de dans, toegepast op de professionele gespreksvoering in de geestelijke hulpverlening? Om die vragen te exploreren, geeft ze eerst met behulp van Johan Huizinga's *Homo ludens* een omschrijving en kenmerken van de dans als spel. Vervolgens gaat ze na in hoeverre deze kenmerken toepasbaar zijn op de 'dans' van de gespreksvoering in de geestelijke hulpverlening, bezien vanuit het perspectief van de geestelijk verzorger, en wat de kansen en risico's van lichamelijke daarin zijn. Ze eindigt met een conclusie en een aanbeveling, die aan de vier in haar boek *Een prachtige dans* vermelde voorwaarden waar de helper aan moet voldoen wil de 'dans' van de gespreksvoering inderdaad prachtig zijn, er (voorlopig) twee toevoegt.

Een voortgaande beweging

Door de speelruimte die de vraag 'Als 't danst, wat danst er dan?' opentrekt, zijn de bijdragen in dit nummer van *Handelingen* divers en rijk geworden. De auteurs hebben de hun geboden vrijheid genomen, met inachtneming van de choreografische regels die *Handelingen* als vakwetenschappelijk blad voorschrijft. Wat hen samenbindt, is dat ze onderkennen dat dans en religie een ambivalente verhouding hebben en die graag verbeterd zien. In die zin is de dans verre van uit, maar eigenlijk pas begonnen.

Opvallend in dit verband is dat alle auteurs en geïnterviewden, onder wie ook theoloog en choreograaf Sander Vloeberg, hun bijdragen besluiten met een oproep of uitnodiging.

INLEIDING

Tineke Abma nodigt de lezer uit om beeldmateriaal van de dans – foto's en video's – te erkennen als waardevolle drager van kennis naast de talige, wetenschappelijke representatie en overdracht daarvan.

Inigo Bocken is van mening dat de soefidans mensen van nu laat nadenken over de manier waarop met spirituele en theologische inzichten in het geleefde leven kan worden omgegaan.

Kitty Bouwman vindt dat er een heel terrein braak ligt voor de rituele dans in liturgie en vraagt zich af waar de theologen, religiewetenschappers, voorgangers en dansers blijven die de rituele dans een nieuwe kans willen geven.

Paul van der Velde denkt met weemoed terug aan de tijd dat hij Indiase dansles kreeg en hoopt dat het aan David Bowie ontleende 'Let's dance!' gehoor vindt.

Rico Sneller roept op tot een verdere bezinning op de dans, omdat die in een door maakbaarheidsidealen gedreven wereld religies zou kunnen onttrekken aan dwingende kaders.

Barbara Zwaan pleit voor meer speelsheid of op de melancholie veroverde dardelheid in de 'dans' van de gespreksvoering in de geestelijke hulpverlening.

Volgens **Almatine Leene** hebben we in kerk en liturgie behoefte aan lichamelijke extase als uiting van geestelijke vreugde.

Sander Vloebergs zou willen dat theologie niet alleen een zaak van het hoofd maar ook van het lichaam is en ziet daarin een rol weggelegd voor opleiders.

De dans, zo blijkt eens te meer, is sterk. Als metafoor en expressievorm. Waar mensen zijn, is, wordt en zal gedanst worden. We nodigen u van harte uit om u met ons bij die voortgaande beweging van de dans te voegen! <

Literatuur

- Ekris, K. van (2022). *Dialogo, dans en duel. Preken voor tijdgenoten*. Utrecht: KokBoekencentrum.
- Leene, A. (2014). *Samen dansen in de kerk. Als mannen en vrouwen op God lijken*. Amsterdam: Buijten & Schipperheijn Motief.
- Rohr, R. (2017). *De goddelijke dans. Een prachtige choreografie voor een gloedvol leven*. Utrecht: Uitgeverij Kok.
- Zwaan, B. (2017). *Een prachtige dans. De therapeutische afstemming van afstand en nabijheid in het werk van Carl Rogers, Martin Buber en Henri Nouwen*. Tilburg: SKGV.